

4. Hazelkorn, E., Edwards, J. (2019). Skills and Smart Specialisation: The role of Vocational Education and Training in Smart Specialisation Strategies. Luxembourg: Publications. Office of the European Union [In English].
5. OECD (2012a). Skills for Competitiveness. Paris [In English].
6. World Economic Forum. (2016). The Future of Jobs. Employment, Skills and Workforce Strategy for the Fourth Industrial Revolution. Cologny-Geneva, Switzerland: World Economic Forum [In English].

Коломієць Ганна Миколаївна

*доктор економічних наук, професор
кафедри економічної теорії та економічних методів управління
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID 0000-0003-4561-0550*

Меленцова Ольга Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент
кафедри економічної теорії та економічних методів управління
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ORCID 0000-0003-1276-633X*

Чердниченко Ангеліна Петрівна

*магістрант кафедри економічної теорії
та економічних методів управління
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

РЕНТООРІЄНТОВАНА ПОВЕДІНКА ЯК ПЕРЕШКОДА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Здійснення інноваційного розвитку в умовах діджиталізації потребує виокремлення найбільш небезпечних перешкод цього процесу. Дослідження науковців різних економічних напрямів доводять, що увага має бути повернута, перш за все, до неформальних інститутів, інституційних пасток поширених в суспільстві. Опитування спрямоване на виявлення зміни цінностей в українському суспільстві свідчить про розповсюдження рентоорієнтованої поведінки. Пошук ренти полягає в намаганні отримати особливу, привілейовану позицію, монополізувати доступ до актуальних ресурсів.

Ключові слова: рентоорієнтована поведінка, інноваційний розвиток, діджиталізація.

Kolomiyets Ganna

DSc (Economics), Professor of the Department of Economic Theory and Economic Methods of Management, V. N. Karazin Kharkiv National University

Melentsova Olga

PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Economic Theory and Economic Methods of Management, V. N. Karazin Kharkiv National University

Cherednichenko Angelina

Undergraduate Student of the Department of Economic Theory and Economic Methods of Management, V. N. Karazin Kharkiv National University

RENT-SEEKING BEHAVIOR AS A BARRIER TO INNOVATIVE DEVELOPMENT

The implementation of innovative development in terms of digitization requires the determination of the most dangerous obstacles to this process. Research of scholars from different economic fields prove that attention should be drawn, first of all, to informal institutions, institutional traps widespread in society. A poll aimed at identifying changes in values in Ukrainian society indicates the prevalence of rent-seeking behavior. Rent-seeking is an effort to obtain a special, privileged position, to monopolize access to current resources.

Keywords: rent-seeking behavior, innovative development, digitization.

Політики, експерти, науковці все більше усвідомлюють, що діджиталізація створює нові можливості для сталого зростання господарської системи, містить потенціал інтенсивних змін і подолання залежності від попереднього розвитку шляхом запровадження інноваційних стратегій, але необхідно виявити і усунути перешкоди їх реалізації.

А. Медісон використовуючи статистичні дані стосовно окремих країн, зробив порівняльний аналіз, співставляючи їх розвиток, за два століття за показником ВВП [1]. Переведені в графічну форму вони дозволили виявити певні тенденції:

По-перше, країни досить чітко діляться на дві групи, між якими виникає очевидний розрив, який у ході історичного розвитку може збільшуватися.

По-друге, кожна група країн рухається за своєю траєкторією А чи В. Економіки всіх країн зростають, але різними темпами. Швидкість зростання країн траєкторії А значно вище ніж країн траєкторії В. яка обумовлена більш високою якістю інститутів в траєкторії А.

По-третє, країни дуже рідко залишають свою траєкторію і перемищається на іншу. В ХХ столітті змінили траєкторію Японія, Південна Корея, Сінгапур і Тайвань. Існує сила, яка утримує країни в траєкторії А чи В [2].

Так з'явилося розуміння того, що існує залежність від попереднього розвитку.

Досить тривалий час переважали уявлення, що більш ефективні правила повинні перемагати менш ефективні та історично все повинно виправлятися, країни повинні зближуватися між собою: інститути, набори правил повинні ставати все більш схожими. Ця гіпотеза була висунута в 1950-х роках, а до 1980-х років вона була спростована як фактично, так і теоретично. Країни не зближуються один з одним за рівнем розвитку, за складом інститутів. Більш того, розриви між ними зростають.

Було проведено дослідження, яке закінчила в 1994 р група економістів, якими керували Ф. Кіфер і М. Ширлі (фінансування здійснював Всесвітній банк), вони дослідили 84 країни [3]. Мета дослідження - з'ясувати, які чинники найбільше впливають на розвиток країни в сенсі частки валового доходу на душу населення. Вийшло, що такі фактори, які зазвичай відносять до економічної політики: впливають дуже мало. Набагато сильніше впливають неформальні правила, цінності і поведінкові установки, які поширені в країні: влада закону, недотримання урядом своїх зобов'язань, рівень корупції, якість бюрократії.

Країна, яка має не найновітнішу економічну політику, але просту, ясну, міцну систему правил, розвивається значно краще, ніж країна, де уряд проводить економічну політику, яка не сприймається значною його частиною, не враховує цінності суспільства.

В дослідженні GfK Ukraine «Як змінюються цінності українців?», які були оприлюднені на конференції «Цінності та модернізація», 17 вересня 2015 року було зазначено, що перетворення господарської

системи може наразитися на ризики стосовно змінюваних цінностей: зокрема «Прагнення швидкого збагачення та набуття статусу (завдяки зовнішнім обставинам, а не чесній праці)» [4] тобто рентоорієнтованість стає властивістю українського суспільства і гальмує його розвиток.

Термін (rent seeking) вперше був використаний для визначення відповідної діяльності в роботі А. Крюгер «Політична економія рентоорієнтованого суспільства»[5]. На феномен пошуку ренти зробив акцент Г. Таллок в рамках теорії суспільного вибору у зв'язку з екстерналіями та діяльністю держави [6].

Пошук ренти став ознакою не тільки національної економіки, але й глобальної господарської системи, яка демонструє виразні ознаки перетворення ринкової моделі капіталізму в рентну. На домінуючі позиції вилучення ресурсів в умовах економічного нерозвитку, як нової глобальної норми, поступово замість підприємницьких прибутків виходить фактор рентних доходів, що в довгому історичним часі, як показує в своїх розрахунках Т. Пикетті, є нормальним станом природного капіталізму [7, с. 350-358]. Увагу суспільства до проблеми рентного капіталізму і його впливу на суспільні відносини привернув М. Вольф в *Financial Times* в вересні 2019 р. [8].

В сучасній економіці рентоорієнтована поведінка може набувати різноманітних форм, але основний засіб досягти ренти в усіх випадках полягає в отриманні монопольних прав на актуальні ресурси, особливої, привілейованої позиції. Вона утворює інституційну пастку, подолати яку досить складно і потребує певного часу.

Наслідки від рентоорієнтованості для суспільства можна прослідити на рис. 1. На рисунку представлена проста двохфакторна економіка, в якій товар 2 – композитний товар. Якщо виробник товару 1 буде інвестувати частину своїх коштів не на виробництво, а на створення такої системи формальних правил, яка дозволить йому зайняти привілейоване становище на ринку першого товару та обмежити економічні можливості своїх конкурентів, межа виробничих можливостей, що спочатку була представлена кривою АВ, зміститься вліво, в положення А'В'. Та відповідно, рівень добробуту суспільства переміститься з точки А, що розміщена на кри-

вій байдужості U_1 , в точку В, що розміщена на більш низькій кривій байдужості U_2 .

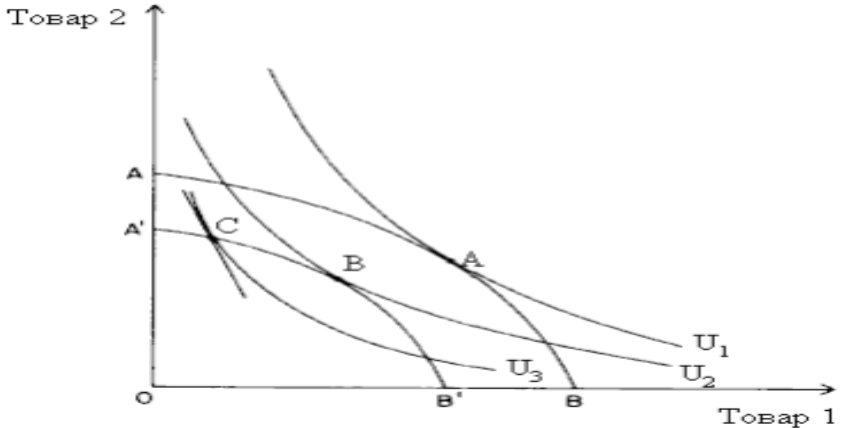

Рис. 1. Пошук ренти та добробут суспільства [9, с. 201].

Скорочення суспільного добробуту відбудеться не залежно від того, чи вдасться шукачеві ренти досягнути свої цілей. Важливо, що він інвестує частину суспільних ресурсів не на виробничу діяльність, а на пошук ренти.

Якщо ж виробнику товару 1 вдасться досягнути своїх цілей та збільшити свою монопольну владу, ціна товару 1 зросте, відносно ціни композитного товару 2 та добробут суспільства переміститься з точки В в точку С, що розміщена на тій же межі виробничих можливостей $A'B'$, але належить більш низькій кривій байдужості U_3 [9].

Рентоорієнтована поведінка укорінюються внаслідок того, що дає зростаючу віддачу.

Спрямованість на пошук ренти негативно впливає на економічні стимули до здійснення інновацій, оскільки в рентоорієнтованій господарській системі запровадження інновацій вимагає додаткових витрат на користь рентошукача при отримання дозволів, доступу до кредитних ресурсів. Інноваційні проекти, як правило, потребують довгострокових інвестицій, які при нечіткій специфікації прав власності є непривабливими.

Таким чином, реалізація можливостей господарського розвитку на основі запровадження інноваційних чинників в умовах діджиталізації стримується неформальними нормами – спрямованістю на пошук ренти, оскільки рента зменшує суспільний потенціал.

Рентоорієнтована поведінка отримала широке розповсюдження, перетворюючи господарські системи в так звані «рентні економіки», до яких можна віднести національні економічні системи багатьох країн, і зокрема Україну. Використання сучасного потенціалу господарського розвитку потребує усвідомлення необхідності глибинних перетворень формальних інститутів та здійснення цілеспрямованих зусиль в цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Maddison A. The World Economy. Vol. 1: A Millennial Perspective; Vol. 2: Historical Statistics. New Dehli, 2007.
2. Аузан А. А. «Эффект колеси». Проблема зависимости от траектории предшествующего развития – эволюция гипотез. Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 6. Экономика. 2015. № 1.
3. Keefer Ph. Formal Versus Informal Institution Economic. Development, Institution, Contracts and Organization. *Perspectives from New Institutional Economics*. Edward Elgar, 2000.
4. Як змінюються цінності українців? URL: <https://www.gfk.com/uk-ua/rishennja/news/materiali-prezentaciji-gfk-z-konferenciji-cinnosti-ta-modernizacija/>
5. Krueger A. The political economy of the rent-seeking society. *American Economic Review*. 1974. Vol. 64, № 3. P. 291-303.
6. Tullock G. Rents and rent seeking. The political economy of rent seeking / Eds. by C. Rowley, R. Tollison, G. Tullock. Boston, 1988.
7. Пикетти Т. (2015). Капитал в XXI веке. М.: Ад Маргинем Пресс, 592 с.
8. Martin Wolf: why rigged capitalism is damaging liberal democracy. Financial Times. 2019. URL: <https://www.ft.com/content/5a8ab27e-d470-11e9-8367-807ebd53ab77>
9. Институциональная экономика: Новая институциональная экономическая теория. Гол. ред. А.А. Аузана. М.: ИНФРА-М, 2011. 447 с.

REFERENCES

1. Maddison, A. (2007). The World Economy. Vol. 1: A Millennial Perspective; Vol. 2: Historical Statistics. New Dehli.

2. Auzan, A. A. (2015). Effekt kolei. Problema zavisimosti ot trayektorii pedshestvuyushchego razvitiya – evolyutsiya gipotez. *Vestn. Mosk. Un-ta. Ser. 6. Ekonomika - Bulletin of Moscow University. Series 6. Economics. 1* [In Russian].
3. Keefer, Ph. (2000). Formal Versus Informal Institution Economic. Development, Institution, Contracts and Organization. *Perspectives from New Institutional Economics. Edward Elgar*.
4. Yak zminiuiutsia tsinnosti ukrainsiv? URL: <https://www.gfk.com/uk-ua/rishennja/news/materiali-prezentaciji-gfk-z-konferenciji-cinnosti-ta-modernizacija/> [In Ukrainian].
5. Krueger, A. (1974). The political economy of the rent-seeking society. *American Economic Review. Vol. 64, 3, 291-303*.
6. Tullock, G. (1988). Rents and rent seeking. The political economy of rent seeking. Boston.
7. Piketti, T. (2015). Kapital v XXI veke. M.: Ad Marginem Press [In Russian].
8. Martin Wolf: why rigged capitalism is damaging liberal democracy. (2019). Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/5a8ab27e-d470-11e9-8367-807ebd53ab77>
9. Institutsionalnaya ekonomika: Novaya institutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya. (2011). A.A. Auzana (Eds.). M.: INFRA-M [In Russian].

Васильєв Олексій Вікторович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування ННІ «Каразінська школа бізнесу»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Уваров Ігор Сергійович

студент ННІ «Каразінська школа бізнесу»

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ORCID 0000-0003-0128-6656

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА